

Mål & Mæle • 1

6. årgang 1979

Nye bøger

Der er på det sidste udkommet et par bøger om sprog og sprogvidenskab. Den ene er af Frans Gregersen og Jesper Hermann. Den hedder *Gennem sproget* og præsenteres ved forfatterne
side 3

Den anden er af Klaus Kjøller og hedder *Mod en argumentationsteori* og handler om teoretiske problemer ved analysen af argumentation. Forfatteren gennemfører i en artikel en praktisk analyse efter bogens principper
side 27

Den tredje bog er en ordbog af den særlige type som kaldes en retrogradordbog. Læs hvad forfatteren har at sige om hvad det er for noget og hvad man kan bruge sådanne ordbøger til
side 10

Dansk i EF

Bruges der for mange ressourcer til at oversætte til alle de små sprog i det store EF-maskineri, så man må se i øjnene at dansk reduceres til et »supplerende officielt sprog«?

Eller skal der kæmpes hårdt for at dansk sprog (og dermed vores kultur og egenart) ikke skal dø i det store fællesskab. Se de 3 artikler om dette
side 14, 16 og 19

Find 5 fejl

Mål & Mæle har, som så mange andre blade, lavet en konkurrence der hedder *Find 5 fejl!* Men Mål & Mæle er helt enestående for det drejer sig om sprogsfejl – og ikke kun af den almindelige slags.
side 21

Sprogligheder 2

Sprogvidenskabens
sprog – og det
virkelige 3

Retrogradordbøger ... 10

Den store EF-maskine 14

Dansk i EF 16

Sprogkampen
skærpes i Fælles-
markedet 19

Find 5 fejl 21

Fra en argumenta-
tionsanalytikers
arbejdsmark 27

Aage 10 32

Kommissionens direktorat
for tolkningkonferencer
har i 1977 varetaget tolk-
ning på 8.252 møder
(Kommission, Råd og
Økonomiske og Sociale
Udvalg).

På 7.078 af disse var der
ikke tolkning til dansk. (...) Tolkning fra dansk fandt
ikke sted på 6.781 møder.

De Europæiske
Fællesskabers
Tidende.

SPROGLIGHeder

? Kære Erik Hansen.

Hver gang jeg bruger udtrykket „den anden dag“ i stedet for „forleden dag“ eller „forleden“ bliver jeg rettet, særligt, når det drejer sig om den skriftlige brug. Kan det være rigtigt, at jeg skal bruge „forleden“? På mig virker det helt forkert og klodset, når jeg er vant til at sige det andet.

Venlig hilsen
Sigrid Andersen,
Karrebæksminde.

! Kære Sigrid Andersen:

Udtrykket *den anden dag* er dialektalt og kendes fra både sjællandsk og sydøst, fra fynsk og jysk, men altså ikke fra den variant af dansk man kalder rigssproget. Her siger man *forleden (dag)*, men der er næppe nogen rigssprogtalende der ikke forstår meningen med *den anden dag* – især ikke hvis de kender det engelske *the other day* i samme betydning.

Så hvis jeg var Dem, ville jeg fortsætte med at sige og skrive *den anden dag* – når nu det andet udtryk lyder forkert og klodset.

EH

? Kære Mål og Mæle!

Kan det dog ikke hedde: „Nogen har elever – og nogen har andre plager!“ eller skal det absolut være: „Nogle har ...osv.!“

Der er en jyde, der har lovet, jeg må kalde ham „idiot“, hvis den første udgave er mulig – å de vi jo rænok vær i stor dav få i fynbo.

Med venlig hilsen,
Anders Rasmussen
Bagø By

! Kære Anders Rasmussen:

Et skrevet *nogen* brugt om flertal betyder „mere end nul“: *har du nogen indvendinger?* Skriver man *nogle*, betyder det „mere end én“: *jeg havde nogle indvendinger*, og *det blev han sur over*. Derfor også „Nogle har elever, og nogle har andre plager“. Altså hvis man skriver og man absolut vil holde sig til Retskrivningsordbogen.

I udtalen er der hos de fleste rigssprogtalende ingen forskel på *nogen* og *nogle*; man siger *noen*, og det er altså både muligt og rigtigt.

I øvrigt kan man læse mere udførligt om det hele i Årsberetning fra Dansk Sprognævn 1969/70 side 23–24 og i Mål & Mæle 3. årgang nr. 3 side 4–5 og i 4. årgang nr. 1 side 2.

Jeg håber at sagen nu er blevet så speget at I opgiver at kalde hinanden idioter!

EH

Sprogligheder

Denne brevkasse handler om sprogligheder. Det er spørgsmål og problemer om sprog, men det er også fine detaljer i sproget som man bliver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med. Går I rundt og tænker på sprogligheder, så send et brev om dem til Erik Hansen og Ole Tøgeby. De vil svare på brevet hvis de kan. Ellers kender de nok nogen de kan sætte til det. Send brevet til

ARENA, Forfatternes forlag,
Hald Hovedgaard
8800 Viborg
og mærk det
SPROGLIGHEDER

! Kære redaktører:

Lad vor tegner holde ferie på et lystslot, helst i Tyskland, hvor pilastre hedder *Relieffpfeiler*. Lad ham diskret iagttage tre danskere og deres trekantsdramas tilspidsning: *Aage lo, da baronesse Nora bad Ole gaa*. Han kan, hvis pladsen tillader det, i hjørnet tegne en hest, underkastet russerdressur af en af de der ofte galopperede med flag. Desværre mangler jeg kilden til trekantsdramaet.

Tak for bladet og venlig hilsen,
Erik Dal.

! Kære Erik Dal:

Vi benyttede lejligheden til at tildele vor tegner Mål & Mæles store rejselegat, og på bagsiden ser man hans værk.

red.

Mål & Mæle

Redaktion:

Erik Hansen og Ole Tøgeby

Lay out: Bent Rohde

Tegninger: Henning Nielsen

Ekspedition:

Arena, Forfatternes Forlag.

Hald Hovedgaard

8800 Viborg

Telf. (06) 63 80 60.

Giro 6253857

Tryk:

Nørhaven Bogtrykkeri a/s,

Viborg

Mål & Mæle udkommer 4 gange om året, og abonnementsprisen er kr. 50,00 pr. årgang. Man kan tegne abonnement ved at skrive eller ringe til forlaget Arena. Alle henvendelser om adresseforandring, fejl ved bladets levering osv. bedes derimod rettet til postvæsenet.

Eftertryk af eksterne illustrationer er tilladt når kilden angives.

Sprogvidenskabens sprog – og det virkelige

En præsentation af Jesper Hermann og Frans Gregersen: „Gennem Sproget“, Gylendals Sprogbibliotek, København 1978, ved forfatterne.

Siden 60ernes begyndelse har det sprogvidenskabelige landkort lagt sig et par provinser til. De bærer flotte navne som psykolingvistik (sprogpsykologi), sociolingvistik (sprogsociologi) og børnesprogsforskning. Foretager man en elementær geopolitisk analyse, vil man se at provinserne ligger som randstater mellem det sprogvidenskabelige hovedland og samfundsvidenskaberne psykologi og sociologi. Beboerne her studerer sproget som det går ind i psyke og samfund, og disciplinernes stilling som randstater antyder at det sker efter recepten lige dele sprogvidenskab og samfundsvidenskab.

Forudsætningen for at man kan forske efter denne opskrift er at sproget er det samme alle vegne, både i psyke, samfund og sprogvidenskab. Denne forudsætning har størstedelen af arbejderne inden for psyko- og sociolingvistikken også bygget på. Men den holder bare ikke.

Det sprog sprogvidenskabens studerer er nationalsproget dansk (eller swahili eller grønlandsk...) sat i forhold til de ytringer der er ikke-danske, enten fordi de ikke gælder som sproglige udsagn overhovedet, eller fordi de tilhører et andet sprog. Dermed kan man sige at sprogvidenskabens

studerer de regler som *altid* må følges for at en sprogbruger kan få sagt noget.

Det betyder til gengæld at sprogvidenskabens slet ikke er indrettet på at sige noget om sprogbrugen i dagligdagen. Den er jo nemlig ikke kun karakteristisk ved at bestå af danske sætninger. Vi har ikke sagt noget interessant om en konversation mellem en læge og en patient ved at lave en opregning af de talendes brug af sætningskonstruktioner:

Læge: Hv-spørgsmål.

Patient: 2 hovedsætninger + 2 henførende bisætninger.

Læge: 2 hovedsætninger + recept.

Men er det overhovedet interessant at studere en sprogbrug som er indlejret i en situation af ikke-sproglig karakter?

Betydningsproblemet

Når en patient møder op hos den praktiserende læge for at få løst et sygdomsproblem sker kommunikationen af problemet primært (men ikke udelukkende) ved hjælp af lydbølger der betyder noget – ved hjælp af sprog. Det lægen og patienten kunne have interesse i at få mere præcis viden om er hvordan konsultationen for-

løb; det gælder både de slutninger lægen drog af patientens svar, og de bange anelser patienten fik ved lægens spørgsmål. Læg mærke til at vi bruger ord som „slutninger“ og „bange anelser“ (foruden mere gængse sproglige begreber som „spørgsmål“ og „svar“). Sådanne begreber bruges til at beskrive hvilken betydning deltagerne tillægger samtalepartnerens ytringer. Nu kunne man så henvende sig hos den del af sprogforskningen som betydning sorterer under – semantikken. Men her bliver man skuffet.

De almene betingelser som en sprogbrug må opfylde for at betyde noget, er så almenne at de næsten er intetsigende. Sætningen: „Den nuværende konge af Frankrig er skaldet“ har f.eks. spillet en vis rolle i filosofiske diskussioner om forholdet mellem „sprog“ og „virkelighed“. Den er problematisk fordi den konge sætningen påstår er skaldet, ikke eksisterer. Dens betydning opfattes imidlertid oftest som uproblematisk. Sætningen betyder det der står.

Men i den virkelige virkelighed får sætningen som ytring kraft og betydning fra andet end sine egne ord. Forestil dig, kære læser, at du skændes med din 15-årige dat-

ter om hvorfor hun ikke *kan* lære at rydde op på sit værelse. Uheldigvis er hun filosofisk skolet så da du siger

„Jamen du *er* sgu da for sjusket med dine ting!“

så siger hun:

„Ja, ja og den nuværende konge af Frankrig er skaldet“.

Det er vist en høflig og effektiv måde at sige: Rend og hop! på.

Læge-patient-kommunikation – set udefra

Ytringens betydning afhænger af situationen, men det er ikke kun derfra betydningen kommer.

Situationer er i dagligdagen altid et led i en samfundsmæssig praksis. Denne praksis er igen et led i en institution. For institutionen kan der angives en række karakteristiske træk ud fra dens samfundsmæssige funktion. Det er denne bestemmelse af kommunikationen udefra det er væsentligt at starte en undersøgelse med.

I forbindelse med læge-patient-kommunikation vil trækkene have at gøre med de

to forskellige typer møder mellem læge og patient. Det ene finder sted på hospitalerne, det andet i den praktiserende læges klinik. Det er let nok at se at de to situationer ikke er helt ens: Der er blandt andet forskel på hospitalslægenes og de praktiserendes ansættelsesforhold; hospitalslægen er offentligt ansat, den praktiserende driver et liberalt erhverv (med en vis statslig styring). Hospitalspatienten er typisk også meget længere væk hjemmefra end den patient der er rask nok til at komme i klinikken og han/hun er ikke i tvivl om at han/hun er på vej ind i (eller allerede er inde i) en større institution.

Alle disse ting virker ind på kommunikationens forløb.

På hospitalet behandles patienten af vagthavende læge som han/hun ikke kan regne med at se igen. Langt de fleste lægepatient-samtaler på et hospital starter således forfra hvad angår „personligt“ bekendtskab. Når patienten ofte på forhånd alligevel vil være „kendt“ for lægen er det gennem den journal der udarbejdes. Journalen er lægens kommunikation med sine kolleger. Hospitalets læge kender således sin patients historie som den blev fortalt på skrift af en læge til en læge. I kommunikationen vil det vise sig ved at lægen ofte er i stand til at stille meget præcise spørgsmål uden at have mødt patienten før. Patienten ligger med et besynderligt indtryk af at være kendt af en fremmed.

Anderledes hos den praktiserende læge. Her er det et personligt bekendtskab der udbygges for hver gang patienten møder op. Institutionspræget begrænser sig til kitlen og sekretæren.

En anden afgørende forskel mellem hospitalslægens position i forhold til den praktiserende er at de fleste på hospitalet fungerer som specialister. En patient defineres hospitalsinstitutionelt først og fremmest som et tilfælde af sygdommen X som

hører under afdeling Y. Det begrænser hospitalssamtalers spændvidde i forhold til dem der udspiller sig i praksis, hvor lægen i højere grad kan komme rundt om patientens problem. Denne forskel forstærkes af at man som regel først bliver sendt til et hospital når man er blevet diagnosticeret.

Det næste trin i kommunikationsundersøgelsen er måske egentlig det første: Man må arbejde sådan med at afklare sit formål med undersøgelsen at man er klar over hvilken *type* resultat man sigter mod og hvem resultaterne skal stilles til rådighed for. Undersøgelsesgenstanden må som samfundsmæssig praksis bearbejdes ud fra formålet, så man skaber et billede af den tilstand der ville opfylde alle vores krav til kommunikationen. Kun ud fra denne idealtilstand kan man SE realiteternes afstand fra den.

For at vende tilbage til konsultations-eksemplet:

Vi anlægger det syn på konsultation at det også er en pædagogisk opgave lægen har. Patienten skal efter konsultationen have så meget viden om sygdommen at han/hun kan overtage så meget af behandlingen af den som det er praktisk muligt. Ud fra et sådant syn på lægepraksis vil det f.eks. være afgørende at lede efter den viden lægen giver patienten om mulige og sandsynlige fremtidige sygdomstilstande. Mangler den helt er den syge jo henvist til at kontakte lægen hver gang der sker noget nyt med ham/hende.

Patientens relevansstruktur

Indtil videre har vi kun differentieret på lægesiden i patient-læge-eksemplet. Men det er mindst lige så vigtigt at skelne mellem de forskellige mennesker der deltager som patienter i „institutionen“ lægepatient-samtaler. Det bliver nødvendigt at

kende til de karakteristika ved patientens arbejde hvorudfra vi kan forudsige noget om hans/hendes opfattelse af verden, hans/hendes relevansstruktur.

Det begreb om relevansstruktur vi her indfører bygger på den opfattelse at verden stadig er udsat for aktiv bearbejdning af de mennesker der er i den. Bearbejdningen består blandt andet i en stadig indholdstilskrivning til udtryk andre mennesker bruger i bestemte sammenhænge. Vores tilsyneladende så fælles sprog er et udtryks-system som ved nærmere eftersyn kan ses at dække over en række indholdsforskelle. For et barn på landet er *et svin* en levende realitet, for bybarnet er det noget man kalder de andre unger når de driller; og for pigerne på Halmtorvet er en tyr kort og godt en kunde.

Forholdet mellem patient og læge er blandt andet karakteriseret ved at lægen har magt til at definere patienten som syg eller ikke-syg (efter visse regler). Men det er samtidig klart at læger hører til de mellem-lag der udgør toppen af servicesektoren (sammen med tandlæger og advokater). Denne konstellation af bestemmelser af sprogbrugerne i situationen kan nu bruges til at forudsige nogle velkendte træk på det sproglige niveau.

Bekendthed er dels et grammatisk fænomen dels et bredere semantisk-pragmatisk fænomen. For vores formål vil den bredere definition være den mest hensigtsmæssige: Ved bekendthed forstås de træk i talen der udtrykker at taleren forudsætter enighed mellem taler og hører om hvad der tales om. Det betyder at såvel bestemtheden i „Hvordan går det med konen, Petersen“ som stedordet i „Hvordan har jeres båd klaret *det*?“ nl. uvejret forleden dag, er eksempler på bekendthed.

Bekendthedsfænomener lader sig indholdsmæssigt dele op efter om det der forudsættes er „tillært“ dvs. fortalt af samtale-

partneren eller på anden måde meddelt udefra, og så det taleren uden betænkning kan gå ud fra som *givet fælles viden*.

Vores forudsigelse er nu at brugen af bekendthed i hospitalslæge-patient-kommunikation vil adskille sig fra brugen i praksislæge-patient-kommunikation, og at der i begge tilfælde må skelnes efter patientens klassetilhørsforhold. Vi forudsiger at de grammatiske træk der viser begge typer bekendtskab vil optræde tættest i kommunikationen mellem en akademiker-patient og hans/hendes (praktiserende) læge. Vi forudsiger at de grammatiske træk der viser bekendthed kun vil optræde sjældent i en samtale mellem en enlig mor fra arbejderklassen og den vagthavende læge på hospitalets skadestue. I det sidste tilfælde er den fælles viden der kan forudsættes, stort set den vi alle har i kraft af at vi er voksne danskere.

Hvis disse forudsigelser holder stik, har vi bevist at den samfundsmæssige bestemmelse af patient-læge-kommunikation og en bestemmelse af de deltagendes klassetilhørsforhold som den har betydning for deres relevansstruktur, er afgørende for analysen af sprog i samfundet. Omvendt vil en sådan undersøgelse bidrage til en præcisering af netop denne arbejdshypotese.

I et sådan arbejde med sproglige data fra konsultationer bliver sproget det sted hvor analytikeren skal hente be- eller afkræftelse på sin fortolkning af hvad der bliver sagt og hvad det betyder for deltagerne. Men det betyder ikke at sådanne undersøgelser af kommunikation kan begrænse sig til materiale af den karakter båndoptagelser af sproglig interaktion vil have. Det er nødvendigt med oplysninger om sundhedsvæsenets indretning, og interviews med læge og patient før og efter konsultation kan give yderligere værdifuldt materiale.

Om bogen

„Gennem Sproget“ er et tilløb til at sætte af fra nogle forudsætninger. Bogen indeholder fire kapitler: Det første handler om sprogbrugeren som han/hun har været studeret i psykolingvistisk regi. Det næste drejer sig om grupper af sprogbrugere dvs. om sociolingvistik og i tredje kapitel forsøger vi at problematisere det sprogbegreb de to bindestregslingvistikker (psyko- og socio-) har overtaget fra lingvistikken. Kapitel IV er at betragte som en begynden forfra med et nyt udgangspunkt: Hvordan kan man da udforske sprog i kommunikative sammenhænge?

Trods denne opbygning bør bogen ikke læses som en oversigt over nogle forskningsretninger, ej heller som et gennemgribende opgør med fx den lingvistik som den meget kendte amerikanske videnskabsmand Chomsky står for.

Størst udbytte af den får man utvivlsomt ved at læse bogen bagfra. Dvs. bruge sin fantasi længe på de spinkle retningslinjer vi skitserer i det fjerde kapitel, og som vi har antydnet ovenfor. Når man så har indset hvor vi vil hen og hvordan vi kommer til kort, kan man efter behag tage en rundgang i de tre første kapitler og gå efter dem af vore forudsætninger som man selv på forhånd har mest til fælles med.

Vi har prøvet at skrive os frem mod en ny måde at gribe fat i og undersøge sprog på. „Sprog“ er her et lumske begreb. Som antydnet oppe foroven har vi allerede ved at bruge det abonneret på en række abstraktioner som det forudsætter, og som sprogvidenskaben plejer at gå ud fra er nødvendige.

Vi er snarere interesserede i at stille noget op med kommunikation, og den bruger hovedsagelig sprog. Men det sprog der bliver brugt her må belyses fra to helt forskellige sider: kommunikationen foregår

mellem individer i samfundet, derfor må den belyses både fra sin samfundsmæssige og fra sin individforankrede side.

Den første har vi kaldt „den samfundsmæssige praksis“ sproget er et led i, den anden side er den forankring i individet vi kalder „relevansstruktur“.

Om relevansstruktur står der i „Gennem Sproget“ bl.a.:

Hvis man tager udgangspunkt i de fælles udtryk vi benytter os af kan man komme frem til de semantiske ligheder i et sprogsamfund. Det er stort set det man gør i leksikografien, og det kommer der så nyttige ting som ordbøger og leksika ud af. Man kan også vælge at analysere forskellene sådan som man har gjort det i dialektgeografien, hvor man f.eks. kan påvise en lang række forskellige udtryk for samme indhold forskellige steder i landet. Begge synspunkter er simplificeringer af „virkeligheden“. Når ordbogsforfatterne skal definere ord kan de kun – ved at sammenligne forskellige personers definition af et udtryks indhold – *reducere* sig frem til fælles-betydningerne. Og gennem denne reduktionsproces skabes et abstrakt „ordforråd“ som er alles og ingens. Ingen enkelt dansker „kan“ alle ordene i *Nudansk ordbog* og der er ihvertfald slet ingen der benytter sig af definitionerne i *Ordbog over det danske sprog* når de taler dansk. Og tilsvarende er dialektgeograferne for at få deres fine kort nødt til at operere med en illusion om at det geografiske kriterium er det vigtigste for om et givent indhold får et bestemt udtryk.

De erfaringer vi opbygger relevansstrukturerne af, er ikke alle direkte sanseerfaringer. En del af dem er: når jeg ser en gøle, kan jeg systematisk undersøge den. Jeg finder ud af at den er en klat gelé med en lillaagtig farve, og at dens bevægelser er en slags sammentrækninger som en paraply der slås op og i. Men den mor der

hjemme i stuen på Nørrebro skal forklare sit barn om en vandmand, kan udmærket få barnet til at forstå noget ved ordet uden at det har følt, set og lugtet et virkeligt eksemplar. Hvis barnet har etableret indhold til udtryk som *gelé*, *vand*, *svømme* osv., siger moderen f.eks.: *En vandmand, det er ligesom en klat gelé der svømmer i vand. Den er ikke farlig.* Det er altså muligt at opbygge nye indhold ud fra gamle, at etablere nyt indhold til et nyt udtryk.

Men det er ikke alle indhold der lader sig opbygge med start i perception alene. Hvordan *ser* man arbejderklassen eller kapitalen? De ser jo ikke ud som Thomas Nielsen eller Handelsbanken, selv om de hver for sig er gode at have som symboler. For at jeg skal kunne etablere et indhold til udtrykket „arbejderklassen“ kræves der at en eller anden giver mig nogle velkendte udtryk at bygge med. Men når det så først er etableret – og de indhold *jeg* bygger med nu, svarer ikke fuldstændigt til de indhold du har til de udtryk du brugte da du forklarede mig ordet – er det til rådighed for en række erfaringer. Det kan bruges til at formulere nogle erfaringer sammen med andre og til at analysere andre begreber som *arbejdsplads*, *strejke*, *kolleger*, *arbejderfjendsk politik*, *arbejderpartier* osv. osv.

De erfaringer vi godt nok har formulerede men endnu ikke analyseret, kommer til at gå ind i relevansstrukturen som noget vi herefter kan tage for givet, de bliver et led i fundamentet for det vi overhovedet kan lægge mærke til for fremtiden. Derfor får de både indflydelse på det vi forstår og på det vi kan sige noget om. Dette givne fundament er imidlertid ikke noget urokeligt der én gang for alle er udformet og som så senere indtryk bare dynges ovenpå. Hvis vi skal forestille os fx den del af fundamentet som ordudtrykkene udgør lagret i hjernen, kan vi som model bruge et møn-

ster som det på side 9.

Figuren er opbygget af trekantede elementer som danner mønstre alt efter hvordan elementet er udformet. Når vi har valgt dette billede af Bridget Riley som illustration skyldes det, at beskueren får et indtryk af plasticitet. Det fremhævede rhombeformede område midt i billedet er i en overgangstilstand og det er ikke skarpt afgrænset i forhold til resten.

Sådan forestiller vi os også lageret. Som noget der ustandselig omformes efter aktuelle behov.

I alt hvad vi indtil videre har skrevet om *Gennem Sproget* har vi taget udgangspunkt i stof fra kapitel IV. Når vi i bogen hverken har ladet kapitel IV være det første eller det eneste skyldes det at vi har villet to ting på een gang. To så forskellige ting at man kunne hæge en mistanke om at det er umuligt at klare dem på samme tid.

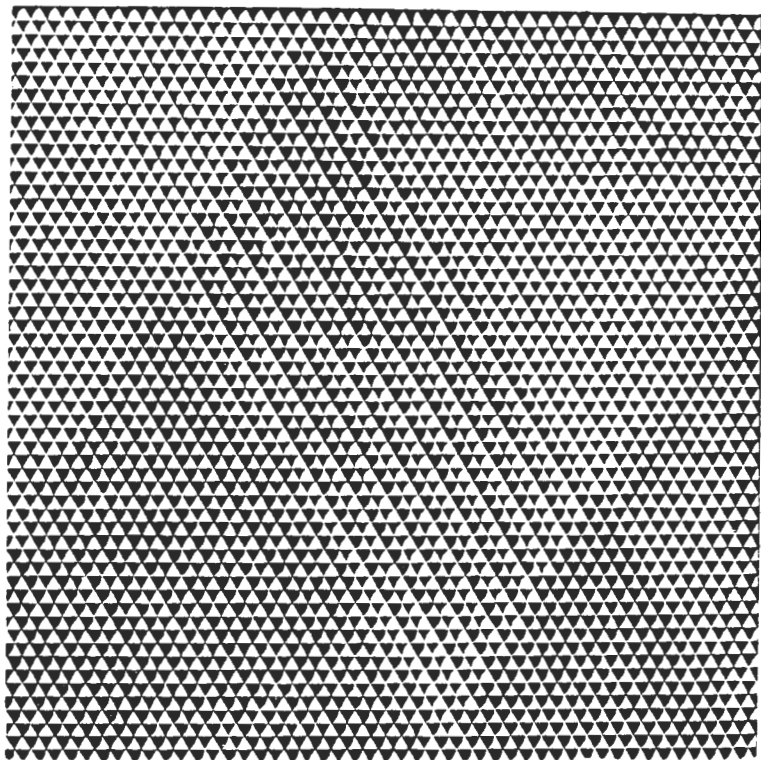
Vi ville for det første gøre op med den hidtidige psyko- og sociolingvistik og det trak så en problematisering af lingvistikens sprogbegreb med sig. Med denne kritik ville vi afsløre hvad der efter vores mening er en kategorifejltagelse med vigtige konsekvenser: at sprog er et entydigt begreb og derfor lader sig studere på samme måde hvor man end møder det.

For det andet ville vi sætte de studerende og forskere der havde interesse i at studere sprog som det indgår i kommunikation i samfundet, i stand til at gøre det uden at tage udgangspunkt i et grammatisk sprogbegreb.

Blot en af delene lykkes har bogen gjort nytte.

Frans Gregersen, f. 1949, adjunkt i dansk sprog, Københavns Universitet og
Jesper Hermann, f. 1944, lektor i anvendt og matematisk lingvistik, Københavns Universitet.

Bridget Riley,
„Tremor“.
1962.

Retrogradordbøger

For en del fænomener gælder det, at det er temmelig svært at beskrive deres udseende og indretning og derefter forklare, hvad de kan bruges til. Står man derimod over for et konkret eksempel på et sådant fæno-

men, vil videre forklaring og beskrivelse ofte være overflødig. En retrogradordbog turde være et eksempel på et sådant fænomen. Spørgsmålet: „Hvad er en retrogradordbog?“ besvares bedst ved: „Det er sådan én, vær's'go', se selv.“

ak
bak
tvebak
rugtvebak
kryddertvebak
undertvebak
tobak
havannatobak
pibetobak
pladetobak
shagtobak
brasiltobak
snustobak
skråtobak
teak
hak
indhak
salmiak
ammoniak

bragesnak
pølsesnak
ammestuesnak
sniksnak
galmandssnak
udenomssnak
kloak
pak
kæltringpak
rakkerpak
rak
barak
brak
virak
krak
anorak
arrak
kasak
siksak

truck
gaffeltruck
elevatortruck
kopek
-tek
bibliotek
håndbibliotek
laboratoriebibliotek
lejebibliotek
folkebibliotek
lånebibliotek
vandrebibliotek
rejsebibliotek
centralbibliotek
romanbibliotek
universitetsbibliotek
privatbibliotek
pinakotek
diskotek

En retrogradordbog er altså en ordbog, hvori opslagsordene er indordnet på den plads, som deres alfabetiske vægt tildeler dem. Herved adskiller retrogradordbøger sig ikke fra gængse ordbøger, men kun ved den måde, hvorpå man kommer frem til ordets alfabetiske vægt. Et ords alfabetiske vægt afledes af bogstavernes rækkefølge i vort alfabet, således at bogstavet A er det letteste og Å er det tungeste. „Alfabetisere“ betyder „ordne alfabetisk“, „alfabetisk“ betyder „som følger Bogstavordenen“ ifølge Nudansk Ordbog og Dansk ordbog for Folket.

Dansk Retrogradordbog er også alfabetiseret eller ordnet alfabetisk, og den følger Bogstavordenen. I vor daglige brug af disse ord forstår vi altid og uden fare for misforståelse „som følger bogstavordenen anskuet fra ordets begyndelse“. Derved bliver et ord som ABEKAT en letvægter og et ord som VERANDA en sværvægter. Tildeler man derimod ordene deres alfabetiske vægt ved at „følge bogstavordenen anskuet fra ordets slutning“, bliver ABEKAT en sværvægter og VERANDA en letvægter. Ordner man en ordmængde efter dette princip, får man en retrograd ordliste.

Hvad får man svar på i en retrogradordbog?

I almindelighed er ordbøger opbygget på den måde, at opslagsordet leder én hen til

lanse'nér -en, -er, ryttersoldat bevæbnet med lanse.

lan'terne -n, -r, lygte, f. eks. skibslanterne.

lapi'darstil kortfattet, klar udtryksform.

la'pin [la'pən] kaninskind.

lapis solv'nitrat, helvedessten.

laps -en, -e, mand, der lægger overdreven vægt på sin påklædning; lapset (om mænd:) overpyntet, for elegant.

'lapsus, *lapsusen*, *lapsus*, fejl begået på grund af uopmærksomhed el. glem-somhed. Det er en ren lapsus, at jeg ikke har sendt ham et julekort.

large [la:rsj] rundhåndet, ikke nøje-regnende med småting. Han er altid large med drikkepenge.

'largo (musikudtryk:) i langsomt tempo; 'largo -en, -er, langsomt musikstykke af alvorlig art.

larvefodder kædehjul til køretøjer, der skal køre på blød grund, særlig trak-torer og tanks.

laserstråler [le'sər-] lys, der er over-ordentlig stærkt koncentreret og ud-vikler stor kraft. Laserstråler får sik-kert stor betydning i fremtidens teknik.

lask -en, -e(r), bjælke eller jernstykke, der støtter forbindelsen mellem to bjælker eller skinner.

lasso -en, -er, reb med lokke til at ind-fange kvæg med; lassoe indfange med lasso.

De oplysninger, man får af en retrograd-ordbog, meddeles af opslagsordets omgi-velser. Da ordene er opstillet kolonnevis med fast bagkant, kan man forholdsvis nemt danne sig et overblik over, hvor man-ge og hvilke ord der ender på samme måde. En tilsvarende opstilling i kolonner med fast forkant af ordene i en almindelig ord-bog ville ikke være nær så oplysende. Naturligvis ville man få et samlet overblik over ord med samme forstavelse, men i de fleste tilfælde gælder det, at det vil bero på en ren tilfældighed, om ord, der følger

en række oplysninger om opslagsordet, f.eks. dets ordklasse, bøjning, udtale, dets betydning og anvendelse, evt. dets over-sættelse til ét eller andet andet sprog.

H [eltʃ]; drop one's h'es (aitches) ikke ud-tale h'erne.

H. el. h. fk. f. harbour; hard; height; high; hour(s); husband; hydrant; hydrogen.

ha [ha'] ha! ah!

H. A. fk. f. Horse Artillery; heavy artil-lery.

hab. fk. f. habitat (lat.) = he lives.

Hab. Corp. fk. f. Habeas Corpus.

Habeas Corpus [ˈheɪbiəsˈkɔːpəs]: ~ Act (en lov fra 1679, der beskytter en engelsk borger imod at blive holdt fængslet uden undersø-gelse og dom); writ of ~ ordre til at frem-stille en anholdt for retten.

haberdasher [ˈhæbədəʃə] en, der handler med sysager, hånd osv., trådhandler; (især amr.) herreekviperingshandler. haberdashery [ˈhæbədəʃəri] sv- og besætningsartikler, „småting“ (sysager og bånd); herreekvi-pe-ring.

hargeon [ˈhæbədʒən] brysttharnisk.

habiliments [ˈhæbilɪmənts] klædning, klæ-der.

habit [ˈhæbit] sædvane, vane; dragt, da-meridedragt; (legems-)konstitution; tem-pe-rament; tilstand; klæde, iføre; he is in the ~ of doing it han plejer at gøre det; it is a ~ with him det er en vane han har; get into the ~ of doing it komme i vane med at gøre det; out of (sheer) ~ af (ren og skær) vane; the force of ~ vanens magt.

habitability [ˈhæbitəˈbɪləti] beboelighed. ha-bitable [ˈhæbitəbəl] beboelig. habitant [ˈhæbitənt] indbygger; [ˈhæbitənt] fransk indby-ger i Kanada el. Louisiana el. efterkommer af en sådan. habitat [ˈhæbitæt] hjemsted; bosted, opholdssted; voksested; fæstet; be-liggenhed. habitation [ˈhæbitetʃən] beboelse; bolig.

habitual [ˈhæbitʃuəl] tilvant; vanemæssig; sædvanlig, almindelig; ~ drunkard vane-dranker. habituate [ˈhæbitʃueɪt] vænne (sby. to st. en til noget; (amr.T) være stangæst i. habitation [ˈhæbitʃueɪʃən] tilvænnning. ha-bitude [ˈhæbitʃuəd] vane; indstilling, tem-pe-rament; legemskonstitution. habitué [ˈhæbitʃueɪ] stangæst, hyppig gæst.

alfabetisk efter hinanden, har noget som helst til fælles ud over deres begyndelses-bogstaver. I modsætning hertil vil et ords sidste bogstaver i de fleste tilfælde henføre ordet til en kategori af f.eks. substantivi-ske, adjektiviske eller verbale afledninger. At ordafledning tilvejebringes ved, at man hægter afledningselementer bag på et ord eller en ordstamme, er et fænomen, man kender såvel i dansk som i de fleste andre europæiske sprog. I forbindelse med sprog med helt andre afledningsstrukturer vil en retrogradordbog være mindre væsentlig, ja

evt. være lige så lidt interessant som en retvendt ordliste er det for sprog med danskens opbygning.

Det skal dog understreges, at retrogradordbogens ordningskriterier er rent mekaniske og ikke kan eller skal tilbageholde de ord, der ganske vist ender på en endelse set

FRA AFSKRIFT FOR UGELÆGER

Når man kører seks døgn, kan
man godt blive sadel-mager!
Doktorens far.

□ □ □

– jeg vil tro, at retrogradordbogen også her kan give næring til en høst med hårdere kærne.

Ordbogens omfang

Omfanget af Dansk Retrogradordbog er med ca. 51.000 ord det samme som omfanget af Nudansk Ordbog og Retskrivningsordbogen, og ordforrådet i de tre ordbøger er også næsten det samme. Enkelte ting er suppleret af konsekvenshensyn; men ellers har jeg i de fleste tilfælde modstået fristelsen til at forøge ordforrådet. Med urette i enkelte tilfælde: „synål” burde have været med. Det er en ringe undskyldning, at Nudansk Ordbog og Retskrivningsordbogen heller ikke har ordet. Når der er så mange andre meget sjældnere „nåle” med, burde synålen ikke have været glemt. „Moderkærlighed” da – „faderkærlighed” er medtaget ligesom i Nudansk Ordbog, Dansk ordbog for Folket har begge ord, Retskrivningsordbogen ingen af dem – ? Der kan givet argumenteres for, at ordet skulle have været med. Udeladelsen af ordet må bero på følgende overvejelse:

Det har ikke været hensigten, at ordbogen skulle være udtømmende. Den skal omfatte sprogets hyppigste ord og derudover et repræsentativt udsnit af ordforrådet forstået på den måde, at de medtagne

fra et rent bogstavsynspunkt, men som i kraft af deres betydning intet har med den pågældende endelse at gøre. En gennemgang af ordene på f.eks. *-hed*, *-skab*, *-bar* vil illustrere dette. Disse forvekslingsmuligheder har været en inspirationskilde for Redacteur-viddet:

□ □ □

KONDI-ROD

Rvg Dem slank. Bliv cigar-mager.

□ □ □

ord skal illustrere en given ordtype eller afledning og dermed sætte brugeren i stand til at supplere ud fra eget materiale eller ud af egen sproglig opfindsomhed. Retrogradordbogen har f.eks. ordene *priklebed*, *rosenbed*, *blomsterbed*. Derudfra må man selv supplere *radisebed*, *staudebed*, *jordbærbed*, *salatbed*, *græskarbed* o.s.v. Hvis sådanne suppleringer skulle have været medtaget, ville ordbogen nemt være blevet på ikke ca. 50.000 ord, men på ca. 100.000 ord eller mere, uden at den derved var blevet dobbelt så nyttig.

Praktiske anvendelsesmuligheder:

Man kan bruge retrogradordbogen som rimordbog og som kryds- og tværsordbog. Søger man f.eks. et ord på otte bogstaver, der ender på *-yl*, giver retrogradordbogen mulighederne *klorofyl* og *regnskyl*.

Hensynet til disse anvendelsesmuligheder har imidlertid ikke været det vigtigste. Derimod har det været hensigten at tilvejebringe et instrument til løsning af en række sprogvidenskabelige problemer i forbindelse med stavelses- og orddannelse, afledning og sammensætning på dansk. Nogle eksempler:

Findes der ord, som ender på *-rts*? Ja, der er *marts*, *kvarts*, *erts*, *ters*, *haricot*

verts, sirts, shorts, land/søværts (men de er allesammen fremmed- eller låneord).

Kan stavelser, der ender på vokal + *rs*, indeholde en hvilken som helst vokal? Ja, næsten: vi har *fars, vers, firs, kors, mærs, børs*; i disse ord hører s'et med til stammen. Hvis vi vil have *y* og *å* med, må vi nøjes med at tage *-s* som endelse: *fyr's, år's* (og så kan man spekulere over, om *s* er en endelse i *forgår's*).

I ordbøgerne finder man ordet *brænd-bar*; men er *brandbar* en skæv og ulogisk dannelse? Slår vi op på endelsen *-bar*, ser vi, at førsteleddet normalt er stammen af et udsagnsord: *holde/holdbar, justere/justerbar, betale/betalbar* osv. Men der findes fuldt anerkendte ord med navneord som førsteled: *valgbar, salgbar, sangbar, gangbar, frugtbar*, så nydannelsen *brandbar* er ikke urimelig.

Det hedder skuespillerinde, gøgler'ske, hofdame, garderobekone, korpige, folketingskvinde; er der regler for afledninger og sammensætninger med *-inde, -ske, -dame, -kone, -pige, -kvinde*?

Er der til ethvert navneord på *-ighed* et tilsvarende tillægsord på *-ig*? Det er der næsten, men vi mangler fx *omstændig, genvordig, rådig, ulejligh, tvistig* og *rettig*.

Og hvordan er det omvendt: har vi altid et navneord på *-ighed*, hvis der findes et tillægsord på *-ig*? Se selv efter!

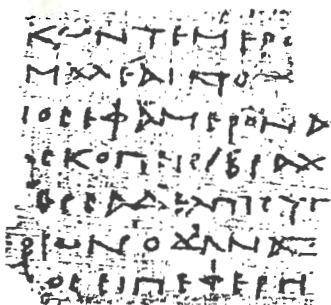
Alle den slags spørgsmål har man brug for at besvare, når man beskæftiger sig med udformning af retskrivning, rådgivning i sprogrigtighedsspørgsmål, tilrettelægning af undervisningsmateriale, specielt for udlændinge, og fastlæggelse af terminologi.

Afslutning

Forfatteren til den mig bekendt første retrogradordbog Otto Gradenwitz gav i 1899 i sit forord udtryk for, at hans ordbog først og fremmest ville kunne være nyttig i forbindelse med supplerende af ufuldstændigt overleverede papyrustekster – og desforuden måske også til grammatikalske studier.

I løbet af dette århundrede er der udgivet retrogradordbøger til over en snes sprog. Dette turde være et tegn på, at retrogradordbøger har bevist deres nytte til andet og mere end papyrologiske studier.

Henrik Holmboe, f. 1940
lektor i lingvistik
Århus Universitet

... 'κωντεμερο{
... 'μαλέαιποτ{
... 'ροσεφάμερονα[
... 'σκοπεισβραχ[
... 'έσσαδ' έλπισυπ[
... 'ερων'οδ' αναξ[
... 'λοσειπεφερη[

Den store EF-maskine

I valgkampen før afstemningen om Danmarks tiltrædelse af De europæiske Fællesskaber var et af argumenterne mod tiltrædelse, at det lille Danmark ville blive knust i den store EF-maskine; danskerne ville miste deres nationale særpræg, deres kultur, deres sprog under den massive påvirkning fra de andre meget større og mere folkerige medlemsstater.

Danmark tiltrådte – og der er vist ikke sket mærkbare ændringer i „Livets gang i Lidenlund“. Vi er stadig lige særprægede og kulturelle og taler stadig dansk i Danmark.

Men hvordan forholder det sig i selve EF-maskinen, i EF-institutionerne? Kan vi gøre vores nationale særpræg, vores kultur, vores sociale anskuelser, osv. gældende, er vi ligeberettigede partnere? Da det er gennem vores sprog, vi eventuelt skal gøre os gældende, og det er sproget, der interesserer her, vil jeg indskrænke spørgsmålet til: er dansk sprog ligeberettiget med de andre sprog, der anvendes i Fællesskabet?

Jeg udtrykker mig med vilje således. Der er 6 officielle sprog i EF, men der anvendes langt flere. Et eksempel:

Walisisk

På Europa-Parlamentets plenarmøde den 18. januar 1979 opstod der et sprogproblem. Et medlem ønskede at tale på sit modersmål, walisisk, som ikke er officielt sprog i EF. Parlamentets formand anmodede ham om at holde sin tale på et officielt sprog. Taleren havde forberedt formanden på sine hensigter og havde endda sørget for, at talen forelå skriftligt på et officielt sprog til tolkene. Men som formanden sagde, det er ikke nok: for at muliggøre en

drøftelse er det nødvendigt, at de ord, taleren faktisk fremkommer med kan tolkes, hvilket forhindres af en oplæsning af en på forhånd udarbejdet tekst. Ikke desto mindre accepterede han et forslag om at forelægge problemet for præsidiet.

I Europa-Parlamentets forretningsorden, artikel 15, stk. 2, hedder det, at „Indlæggene på et af de officielle sprog simultantolkes til alle officielle sprog og til ethvert andet sprog, som præsidiet finder nødvendigt“.

Men selv en begrænset anvendelse af yderligere ét sprog øger de sproglige krav uforholdsmæssigt, for ikke blot ville det være nødvendigt at kunne tolke fra dette sprog til alle de officielle sprog, men også fra hvert af disse til det pågældende ikke-officielle sprog. For tiden er Parlamentets tjenestegrene ikke i stand til at dække walisisk eller andre af de sprog, der *anvendes i medlemsstaterne*, men som ikke er opført på listen over Fællesskabets officielle sprog.

Officielle sprog

Hvilke er så de officielle sprog? Fællesskabets sprogbestemmelser er klare, de er fastsat i artikel 217 i EØF-traktaten og i akten vedrørende tiltrædelsesvilkårene og tilpasningerne af traktaterne, bilag I (XIV – Diverse):

„De officielle sprog og arbejdsprogene i Fællesskabets institutioner er dansk, engelsk, fransk, italiensk, nederlandsk og tysk“.

Dansk er altså et af de 6 officielle sprog i et Fællesskab, der består af 9 medlemsstater, og altså – officielt – absolut ikke diskrimineret, som det ofte hævdes, men

tværtimod privilegeret i forhold til andre minoritetssprog (dansk tales af ca. 2 % af EFs befolkning) som f.eks. walisisk, letzeburgsk, baskisk, bretonsk, elsässisch, ... Man kan indvende, at disse sprog tales af sproglige minoriteter i medlemsstaterne, mens dansk er en medlemsstats officielle sprog. Men hvad så med letzeburgsk? Det er ganske vist ikke medlemsstaten Luxembourg officielle sprog, som er flamsk, men det er det sprog, luxembourgerne anvender.

Det er heller ikke officielt sprog i EF, hvilket vil sige, at et luxembourgsk parlamentsmedlem ikke kan udtrykke sig på sit modersmål i Europa-Parlamentet. Det kan en dansker dog. Om han så gør det, er en anden sag. Ifølge EF-sekretær Niels Gottlieb Larsen har f.eks. Finn Gundelach i det sidste års tid haft ordet 156 gange i EF-parlamentet. Han har ikke talt dansk én gang. Så sent som under parlamentets januar-samling afleverede han 15 mundtlige indlæg i en multinational forsamling. Det var 15 gange engelsk. Sidste gang han mælede et ord på sit modersmål var den 15. juli 1977. Siden da har han ikke gjort det, selv ikke når han ansigt til ansigt svarede på spørgsmål fra danske parlamentarikere.

Der kan ikke herske tvivl, hvad angår de officielle sprog: dansk er ligeberettiget med de 5 andre officielle sprog. Det vil sige, at alle officielle tekster (retsakter med direkte anvendelse i medlemsstaterne: forordninger, direktiver, m.m.; mødedokumenter: betænkninger, forespørgsler, mødereferater; budgettet, etc.) skal oversættes til dansk og bliver det.

Det drejer sig altså ikke om, som der stod i en artikel i Information den 31.7.1978: EF og Danmark, af Lene Øhrgaard, Svend-Ole Mogensen og Søren Søndergaard, „at opnå reel anerkendelse af dansk som officielt sprog ...“ for det har det, men derimod som artiklen fortsætter,

at få det anerkendt som „et af arbejdssprogene i EFs institutioner“. For det er her, det mildt sagt kniber!

Vi, der er ansat i EF, har indtil for ganske nylig skullet udfylde vores anmodninger om ferie, om godtgørelse af lægeudgifter fra sygekassen, om kontormateriel, osv. på *fransk*. Vi modtager stadig en „ordre de mission“, når vi sendes på tjenesterejse, og anmodningen om reservation af værelse i forbindelse med „missionen“ er ligeledes på fransk. Det samme gælder overarbejdsedler o.m.a. Det er ikke let for ikke sprogligt uddannede medarbejdere at begå sig i det daglige, hvis deres franskkundskaber er baseret på en engang i fortiden aflagt studentereksamen, eller hvis de slet ikke har nogen!

Kære danske venner

Men også sprogfolkene kan have vanskeligheder: der findes medarbejdere med sprogkombinationer uden fransk! Et nydeligt eksempel: Lingvistdelegationen indkaldte til møde om karrieren inden for sprog-tjenesten. Der var lovet tolkning til og fra alle sprog. Vi (danskerne) havde vores tvivl og vedtog at udvandre fra mødet, hvis det ikke var tilfældet. Vores anelser blev bekræftet: der var kun tolkning til engelsk, fransk, tysk fra alle 6 sprog. En dansker beklagede dette under stærkt bifald fra italienerne. Men da vi gjorde anstalter til at udvandre, tryglede man os – også italienerne – om at blive p.g.a. sagens vigtighed. En franskmand udtalte med stor patos: „Kære danske venner, jeg er den første til at beklage dette ... bla, bla, bla, ... og det må aldrig ske mere ... bla, bla, bla, ... men i betragtning af sagens vigtighed – og da vi jo nu er lingvister, d.v.s. at vi forventes at beherske mindst to sprog ud over vores modersmål) ...“ – kort sagt: om vi ikke denne ene gang kunne

sætte sagen over det selvfølgelig princip: fuld ligeberettigelse for alle officielle sprog. Man kan ikke lade være med at spørge: hvad ville han have sagt, hvis de tre sprog, der blev tolket til, havde været dansk, italiensk og nederlandsk ...

Der sidder danskere rundt omkring i administrationen, som må arbejde på et fremmedsprog. Der er f.eks. en dansker, der hver måned udarbejder en oversigt over sagernes gang inden for institutionerne – på engelsk. Det dokument skal derefter oversættes til alle officielle sprog – også dansk!

Der findes arbejdsgrupper eller udvalg, der ikke har noget dansk navn, f.eks. sous-comité de coopération industrielle/sub-committee for Industrial Cooperation – fordi den „travaille uniquement en F-E“. Dette skyldes måske nok, at der ikke er nogen danskere i det pågældende udvalg.

Men det vil altså sige, at den danske politiker, der er interesseret i gruppens arbejde, er nødt til at læse dens arbejdsdokumenter på et fremmedsprog, som regel engelsk eller fransk.

6-sproget uhyre

Det er klart, at det er vanskeligt – og dyrt – at arbejde med et 6-sproget uhyre. Det bliver ikke lettere, når det snart bliver 9-sproget ...

Skal vi slås for at bevare dansk for enhver pris (bogstaveligt)? Eller må vi rationalisere?

Jeg har bedt to ansatte ved Europa-Parlamentet med helt forskellige opfattelser heraf give svar på disse spørgsmål.

Vibeke Gottlieb-Vilstrup, f. 1923
oversætter ved Europa-Parlamentet

Dansk i EF

Det europæiske Fællesskab har hidtil adskilt sig fra andre internationale organisationer ved stort set at benytte alle medlemsstaternes officielle sprog.

I den første periode var der seks medlemsstater med i alt fire sprog, fransk, tysk, italiensk og nederlandsk. Fra 1973 steg antallet af medlemsstater til de nuværende ni og antallet af sprog til seks, idet engelsk og dansk kom til. I øjeblikket er der forhandlinger i gang, der antagelig vil føre til en forøgelse både af antallet af medlemsstater og af antallet af officielle sprog med yderligere tre, græsk, spansk og portugisisk.

2040 sprogfolk

Overgangen i 1973 fra fire til seks officielle sprog gik relativt glat, omend der stadig er både kvantitative og kvalitative problemer med tolkning til og fra dansk, men derfor er det ikke givet, at det stadig vil være muligt at fortsætte med at øge antallet af officielle sprog.

Allerede nu er flersprogheden en betydelig byrde, både praktisk og økonomisk, for organisationen. Man kan blot se på budgettet for 1979, hvor det normerede antal lingvister (oversættere, tolke og terminologer) for samtlige fællesskabsinstitu-

tioner er opgjort til 2040, hvortil kommer nogle få fastansatte yderligere ved institutioner som Investeringsbanken, der er uden for budgettet, samt alle de free-lance tolke og oversættere, der i større eller mindre omfang arbejder for Fællesskabet.

Occitansk

Man behøver ikke at tælle ret længe på fingrene for at se, hvordan hvert yderligere officielle sprog, der kommer til, gør flersprogetheden endnu mere tyngende. Og det er jo ikke alene de tre allerede nævnte sprog, der er i vente. Ingen kan med sikkerhed sige, at vi dermed er til vejs ende med udvidelserne.

Desuden kan der blive tale om nye officielle sprog i de nuværende eller sandsynlige medlemsstater. Når udviklingen i Det forenede Kongerige allerede er gået så langt mod autonomi („devolution“), som den er, skal der ikke den helt store fantasi til for at tænke sig selvstændighed for Skotland og Wales. Det vil næppe betyde noget væsentligt rent sprogligt for Skotlands vedkommende, men det er helt usandsynligt, at repræsentanter for et uafhængigt Wales skulle give afkald på at tale walisisk i Europa-Parlamentet. Den første har allerede gjort det!

I Frankrig er udviklingen langt mindre fremskreden på officielt plan, men ingen kan tage fejl af, at det rumler blandt de undertrykte sprogminoriteter. Det kunne med lidt god vilje tænkes at føre til bretonsk, baskisk og occitansk som officielle sprog. I Spanien er der endnu mere tydeligt et opbrud i gang. Her kunne man vente både baskisk (én gang til) og catalansk som nye sprog.

Selv om jeg har udeladt de mest usandsynlige kandidater såsom sardinsk, der ikke synes at spille nogen politisk rolle, kan jeg naturligvis ikke selv for alvor tro

på 18 officielle sprog i Fællesskabet, men det er heller ikke nødvendigt. Også et væsentligt lavere samlet antal officielle sprog – en 10-12 stykker – vil formentlig være nok til at få hele maskineriet til at brænde sammen med den nuværende ordning.

Europæiske Fællesskabers Tidende

Det er grunden til, at jeg i 1975 i en artikel i Europa-Parlamentets personaleblad QUO stillede forslag om en ordning, der efter mit skøn ville kunne holde ved et større antal sprog uden at medføre helt urimelige praktiske vanskeligheder for virksomheder og borgere i Fællesskabet.

Man må jo hele tiden tage hensyn til, at én af grundene til de mange sprog i Fællesskabet er, at dette juridisk set er en anden konstruktion end de gammelkendte internationale organisationer, hvis vedtagelser altid var rettet til deres medlemsstater alene. I Fællesskabet derimod kan institutionerne udstede retsakter (dvs. forordninger, direktiver (tildels), afgørelser, beslutninger m.v.), der er direkte bindende for de enkelte borgere i medlemsstaterne, og som derfor må offentliggøres for disse på disse staters officielle sprog. En god familiefader i dag læser ikke alene Statstidende og Lovtidende, men også De Europæiske Fællesskabers Tidende (EFT), inden han sætter foden uden for en dør.

Det er én binding, som man altid må have med i et realistisk forslag. Man må sikkert også i lange tider endnu regne med, at politikere ikke kan udvælges efter sprogkundskaber. Man må som minimum give dem mulighed for at udtrykke sig på deres modersmål og få deres indlæg tolket til de benyttede arbejdssprog.

Arbejdssprog

Med dette i tankerne går mit forslag ud på, at der inden for Fællesskabet skelnes mellem egentlige (interne) arbejdssprog, andre officielle sprog og supplerende officielle sprog.

I øjeblikket er det sådan (lidt forskelligt fra én institution til en anden), at det er svært at klare sig som ansat uden kendskab til fransk. Fransk bruges stadig i stort omfang som internt arbejdssprog. Her vil jeg foreslå både fransk og engelsk som ligestillede arbejdssprog, hvorved det kan opnås, at de ansatte praktisk talt 100 % kan følge med i alle interne regler og meddelelser. En del af disse kommer nu før eller senere i oversættelse på alle seks sprog, og her skulle der kunne spares noget ved at sende færre ting til oversættelse til de øvrige sprog.

Officielle sprog

Ud over disse to sprog må også tysk og italiensk i øjeblikket gives status som fuldt officielle sprog, og ved Spaniens tiltrædelse ville det være rimeligt, om spansk fik samme stilling. På disse fire (eller fem) sprog skulle alle officielle dokumenter udkomme, og der skulle ved møder ske tolkning til disse sprog. Bortset fra visse interne forberedende dokumenter er der næppe meget, man kan spare oversættelser af her.

Supplerende officielle sprog

Som tredje lag kommer så de supplerende officielle sprog, altså i øjeblikket neder-

landsk og dansk og i fremtiden de nye medlemsstaters sprog, bortset fra spansk. Som nævnt er det fortsat nødvendigt, at alle endeligt vedtagne retsakter udsendes også på disse sprog, men hvis man kan klare de juridiske problemer, kunne man måske nå frem til, at ikke alle sprogvarianter behøver at offentliggøres samtidigt. Ligeledes må man forsøge at nå frem til, at alle kan tale på deres eget sprog på møder og få deres udtalelser tolket til de fuldt officielle sprog. Forhåbentlig skulle det gå uden tolkning til alle sprog, tolkning fra dem vil sandelig også være svær nok at gennemføre.

Sproglig kvalitet

Jeg vil på ingen måde underkende de problemer, mit forslag vil medføre for det danske sprog i EF. Jeg har haft en udveksling af synspunkter med Cay Dollerup i Translatøren, hvor han på baggrund af sine undersøgelser af dansk tolkning i Bruxelles advarede stærkt mod at stryge dansk på de forberedende stadier af hensyn til den sproglige kvalitet i de endeligt vedtagne retsakter.

Jeg er imidlertid stadig ikke overbevist. Hverken den nuværende sproglige udformning af retsakter på dansk eller det, jeg har hørt af tolkning til dansk, tyder for mig at se på store fordele ved det nuværende system. Lidt mindre voldsomt pres på oversættelsesafdelingerne skulle faktisk kunne give bedre resultater, ville jeg mene.

Jørgen Klinth Jensen, f. 1923
Sprogrevisor i
Europa-Parlamentet

Sprogkampen skærpes i Fællesmarkedet: Dansk mister status som arbejdssprog

„Hvor i hele verden gives der et folk, som ville se sine offentlige anliggender behandle i et andet sprog end sit eget?“ (Peter Hiort Lorenzen i den slesvigske stænderforsamling, juni 1836).

Det er en kendsgerning, at en sprogkamp, som vi ikke har kendt magen til i 100 år, forestår.

Det halter med respekten for mindretalssprogenes status i forhandlingsmaskineriet. På trods af at traktaterne officielt gør dansk til et ligeberettiget arbejdssprog og forhandlingssprog, så viser nye tal fra Bruxelles, at der ved de i 1977 foranstaltede 4.723 møder kun i 707 tilfælde var fuld dækning af dansk. Hvor tallet skulle have været 4.723 ifølge traktaterne.

Omregnet i procenttal røber statistikken følgende:

Møder med tolkning både til og fra dansk: 15 %.

Møder med tolkning fra dansk: 4 %.

Møder uden dansk tolkning overhovedet: 81 %.

Ved i alt 3.830 møder i arbejdsgrupper, ekspertkomiteer, forvaltningsudvalg osv. måtte danske udsendinge fra ministerier og styrelser i København forhandle på et fremmed sprog om danske anliggender.

Lingvistiske prestige-hensyn

Men der er planer om, at det skal blive værre endnu. Der eksisterer hos kredse i Bruxelles en helt klar strategi om, at den

forestående optagelse af tre nye lande, og dermed tre nye sprog, i fællesmarkedet skal være anledningen til en gennemgribende rationalisering af sprogordningen.

„Vil man klare de administrative forhindringer, som uundgåeligt knytter sig til brugen af ni fællesskabssprog, så bliver der kun den udvej tilbage at give afkald på lingvistiske prestige-hensyn og indskrænke sig til tre faktiske arbejdssprog: engelsk, tysk og fransk. Det betyder, at hele den mængde arbejds papirer, som bliver drøftet på ekspertniveau, for fremtiden i princippet kun vil foreligge på de tre arbejdssprog.“ (Europa-Archiv, Folge 19/1977, p. 622).

Med disse ord, udtalt af EF-Kommissionens næstformand, vesttyskeren Wilhelm Haferkamp, er der lagt en bombe under det danske sprogs status i fremtidig europæisk sammenhæng. Læg mærke til den smagfulde antydning af, at det skulle være af „lingvistiske prestige-hensyn“ (linguistisches Prestigedenken), om danskere og andre skulle ønske at holde fast ved deres modersmål.

Tysk

Ikke alene skal græsk, portugisisk og spansk altså ikke være dagligsprog – dansk, hollandsk og italiensk skal også fjernes som dagligsprog. I virkeligheden står det interne slagsmål i Kommissionen i

øjeblikket blot om, hvorvidt også tysk må lade livet, eller om det vil kunne redde sig og få status på linie med fransk og engelsk.

Skal det danske sprog dø, skal det imidlertid ikke ske i stilhed. Socialistisk Folkepartis EF-parlamentariker, Gert Petersen, har anmodet Kommissionen om at redegøre skriftligt for sine planer på sprogområdet. Hans forespørgsel og Kommissionens svar vedføjtes.

Mindretalsrettigheder

Ekstra foruroligende er det, at parlamentet nu også er ved at hoppe med på vognen. Det parlament, som faktisk selv har gjort en hel del for sprogenes ligeberettigelse, og som i øvrigt ikke tøver med i almindelighed at kalde sig forsvarer for mindretalsrettigheder.

I en betænkning fra parlamentets budgetudvalg om konsekvenserne af udvidelsen med Grækenland osv. hedder det således ordret, at EF-administrationen bør „udarbejde forslag til en rationalisering af brugen af sprogene inden for institutioner-

ne. „Thi: „en forøgelse med tre sprog (...) ville medføre en langt større forøgelse af omkostningerne end rimeligt.“

Til kamp for græsk

Det står således efterhånden klart, at hvis græsk (og de øvrige nye sprog) ikke får fuld ligeberettiget status, så er det fordi hele sprogsystemet er blevet revideret, og også dansk er blevet udrenset.

Den logiske konsekvens af dette bliver selvfølgelig for os danskere at kæmpe for, at græsk får fuld EF-status. Den danske regering og dens udenrigsminister bør nedlægge veto, hvis græsk ikke er med i de tiltrædelsesbestemmelser, der nu er ved at være færdigforhandlede.

Hvis der ikke gøres noget ekstraordinært nu, vil græsk rive dansk med i faldet.

Men tiltrædelsestrakten med Grækenland bliver undertegnet i juni. Tiden er knap.

Niels Gottlieb Larsen

cand. mag., sekretær ved den socialistiske gruppe i EF-Parlamentet.

Find 5 fejl

Redaktionen af Mål & Mæle har bedt mig om at arrangere en sprog-konkurrence blandt bladets læsere. Tanken er, at læseren skal lade den røde blyant danse lystigt over papiret uden at hæmmes af pædagogiske hensyn. I det nr. af M&M, der var forbeholdt stilskrivning, opfordredes læserne jo også til at finde fejl, men der var ikke rigtig frit slag, rettelserne måtte ikke rive ned, de skulle være positive, konstruktive osv. Læserne må derfor formodes endnu at have et udækket rettebehov, og det kan nærværende konkurrence måske afhjælpe. Nedenfor aftrykkes 6 korte, autentiske tekster. En af dem er fejlfri. De

andre rummer mindst 1 fejl hver. Læseren skal finde 5 og kun 5 fejl (ikke nødvendigvis 1 fra hver) og kort beskrive dem. Løsninger mærkes „Løsning“ og sendes til M&M, INSTITUT FOR NORDISK FILOLOGI, KBH.s UNIVERSITET, NJALSGADE 80, 2300 KBH. S, så at de er os i hænde senest 1. september 1979.

Præmien – ak ja, M&M er et fattigt blad, hvor gerne havde vi ikke udlovet Ordbog over det danske Sprog eller Retskrivningsordbogen i hellæder og guldsnit, vi må nøjes med at love læseren hædrende omtale i landets ældste nulevende populærvidenskabelige sprogtdsskrift samt – en hel fla-

ske champagne! Vinderen kåres ved lodtrækning mellem tilfredsstillende løsnings- og arrangøren forbeholder sig ret til at aftrykke gode fejl-analyser, medmindre indsenderen har noget derimod, hvilket bedes bemærket.

Teksterne

Finansminister Anders Andersen ved 1. behandling af lovforslag om skattelettelser for mellemindkomster 14-5-1974: *Der er efter min opfattelse ikke nogen social slag-side i skattereformforslagene, tværtimod.*

20-årig seminarieelev i eksamensopgave, sommeren 1977. En geografibog skal karakteriseres: ... *Der er brugt en opremsning af stednavne hertil, og desuden er det udmalet i detaljer. Man beskriver industribyernes utrøstelige landskab i modsætning til storbyernes monumenter og berømteder og Rhinslettens smukke natur. Til sidst fortæller man lidt om selve folket og dets opførsel.*

Redaktør Eigil Steinmetz i kort udenrigspolitisk orientering, Weekendavisen 3-3-1978: *Elleve måneder efter at være blevet styrtet som premierminister har Indira Gandhi og hendes nye splittelsesparti Kongresi vundet en stærk magtbase i det sydlige Indien, hvorfra hun kan foretage sit come-back i indisk politik.*

Stillingsannonce gengivet i Berl.Tid. 7-1-1978: *Dyrlæge på deltid søges - gerne handicappet eller kvinde.*

Redaktør Victor Andersen i Berl.Tid. 2-8-1977: ... *Selv om dette ønske næppe kan forventes indfriet efter Henry Grunbaums og LOs avancerede modeller, er det svært at forestille sig de næste årtier for-*

løbe uden en vis spredning af ejendomsretten.

Gymnasieelev (1.g.) i en dansk stil 1969: *Der fødes omtrent dobbelt så mange som døde, det virker egentlig stort, det tal.*

Vrøvl er mange ting

De sprogfejl, læserne skal på jagt efter, kan være af enhver art. En i disse spalter kendt og elsket professor do-cerede engang, at en sætning som

Huset er grøn

var en ugrammatisk sætning, mens fx

Københavns 500-årige universitet er skotskternet

var en grammatisk upåklagelig sætning. Hvad der kunne indvendes mod den, var af betydningsmæssig eller logisk art, ikke sproglig. Dette syn hos professoren (som jeg beundrer) er lidt for snævert. Lad os se nærmere på det.

Man må gøre sig klart, at en sætning kun kan være sprogligt forkert i forhold til et tilsigtet indhold. Overhovedet skal der bag en sproglig ytring være et tilsigtet indhold, en tilfældig samling bogstavklodser på spædbarnets legespult, fx:

er slet ingen ytring, og fejl kommer ikke på tale. Ytringen *Huset er grøn* er ganske rigtig ugrammatisk i forhold til det mest nærliggende tilsigtede indhold, nemlig

'Huset er grønt'. Hvis *Huset* mod forventning skulle være et efternavn (jf. *Dorset*), så ville ytringen være korrekt, og så ville *Huset er grønt* være en mod *Huset* fornærmende fejl. (Men selvfølgelig underforstod professoren, at meningen skulle være 'Huset er grønt!', hvorfor den naturligvis er ugrammatisk.) Stavefejl viser særlig tydeligt, at det er forholdet mellem udtryk og tilsigtet indhold, det kommer an på. Skoleeleven, der skrev

Dommeren smed en bolt ud af banen

og grædende tilstod, at det var 'bold', han mente, er hjemfalden til straf; at der tilfældigvis findes et ord, *bolt*, i dansk, er ingen formildende omstændighed, ligesom på den anden side den elev, der skrev

Blyanden i mit penalthus skal snart spises

kan rense sig for 3 stavefejl ved at godtgøre, at han efter mange illegale protestaktioner mod den af bilismen forårsagede blyforurening omsider blev fængslet, men at han som en sidste provokation agtede at fortære en i straffeanstalten – eller penalthuset – indsmuglet blyand.

Sætningen om Kbh.s Universitet virker helt anderledes absurd, fordi det tilsigtede indhold overhovedet ikke fremgår. Men

der må være et, hvis det da skal gælde for en (mulig omend evt. fejlfuld) sætning. Fx kunne afsenderens mening være 'Kbh.s 500-årige uniform (hvad dét er for en, interesserer os ikke) er skotskternet'. Men i så fald er der da også tale om en grov krænkelse af det danske sprog, for ikke i nogen afart af dette kan 'uniform' udtrykkes ved *universitet*, der må være sket en fortalelse, og en fortalelse er netop pr. definition fejlfuld tale. At fejlen er begået inden for ordforrådet og ikke fx inden for bøjning, gør den ikke mindre grammatisk, for *grammatik* dækker i denne forbindelse alle dele af sproglæren.

Mén hvad du siger!

Ved fejlanalyser må vi, som ved enhver sproglig analyse, skelne mellem, hvad der siges, og hvad der menes. Den opfattelse, at sprogsfejl etableres af et uacceptabelt forhold mellem udtryk og tilsigtet indhold, får den overraskende konsekvens, at en ytring som *jeg vil gerne have kaffe, tak* er en fejlfuld ytring, hvis den talende i virkeligheden mener 'te'; det var fristende at sige, at *jeg vil gerne have kaffe, tak* under alle omstændigheder er en fuldt korrekt sætning, men så lægger man noget andet og snævrere i fejl, og det kan man da udmærket, nemlig: et uacceptabelt forhold mellem udtrykket og ETHVERT TÆNKELT tilsigtet indhold, men det er ikke faktisk daglig sprogbrug, for der er vist ingen, der vil tøve med at kalde *bolt* en stavefejl, når meningen er 'bold'. Her i konkurrencen holder vi os til denne sprogbrug, og det indebærer, at vi må gøre os tanker om det tilsigtede indhold bag konkurrence-teksterne.

Sætningen om Kbh.s Universitet bliver efter begge definitioner fejlfuld: ligegyldig

hvad det er, afsenderen vil udtrykke, så er det fejlfuldt udtrykt; derudover er den karakteriseret ved, at man slet ikke kan for- nemme, hvad den talende har til hensigt at sige med den. De fleste fejlfulde sætninger, man sådan støder på, har et tilsigtet ind- hold, der er ret nemt at opfatte. Det er fx klart nok for alle, hvad den far mente, der skrev flg. seddel til sin søns lærer:

*De bedes give Peter fri, han skal til læge.
Han har hul i hovedet, der er åbent fra 1-2.*

men det er – i manges sprog – forkert ud- trykt. Men naturligvis findes der også i det virkelige liv sætninger à la den om univer- sitetet, hvis tilsigtede indhold er ganske uransageligt – også selvom der er rigelig kontekst.

Her opstår imidlertid et særligt problem for fejlretteren. Som sagt skal der være et tilsigtet indhold, for at noget kan kaldes en ytring, men hvad nu hvis dette tilsigtede indhold, selve intentionen, er uklar, for- plumret? Kan det tænkes, at nogen, måske i febevildelse, mener, at Kbh.s Universitet – ikke bygningerne, men selve institutio- nen – er skotskternet? En ytring som

Det er varmere om sommeren end på lan- det

kan med rette kaldes vrøvl, men hvis af- senderens mening i al uskyldighed er, at det er varmere om sommeren i b y e r n e end på landet, ja så er det jo en banal fejl og ikke nær så massivt forvrøvlet, som hvis den talende faktisk har tænkt, i al sin for- krampethed, noget i retning af, at det er varmere om sommeren end på landet, såle- des at ingen klar og fejlfri sætning kan ud- trykke hans tanke. Findes noget sådant u b e s k r i v e l i g t v r ø v l ? Jeg tror det, jeg tror endda, at vi vader i det, og jeg har en af konkurrence-sætningerne stærkt mistænkt for at udspringe af en sådan tanke-kortslutning. Ægte ubeskriveligt

vrøvl er ikke så let at få fat i, det er jo svært at afvise, at der kan ligge klare tanker bag uklare ytringer. Et nogenlunde eksempel er måske flg. En nær bekendt sagde forny- lig:

Han blev belønnet [i forrige årh.] med 400.000 rigsdaler, og det var jo mange penge d e n g a n g.

Der underforstås klart nok: 'i dag er 400.000 rbd. ikke så meget', en suspekt opfattelse, eftersom rigsbankdaleren ikke længere er kulant mønt. Der er imidlertid ikke i al enkelthed tale om, at en underfor- stået forudsætning ikke holder. Afsender vidste udmærket, at rigsdaleren er udgået.

Problemet nævnes, fordi nogle vel vil sige, at hvis det er selve tanken, der er på vildveje, så er der ikke tale om en sprogfejl, men derimod om en tankefejl, som sproget i og for sig dækker så godt, det nu kan. Men her i konkurrencen vil vi holde fast ved, at der i så fald også er fejl i sproget, eftersom vi ved en fejlfri sætning vil forstå en sætning, der fejlfrit udtrykker et klart, meningsfuldt indhold, som er tilsigtet af den talende.

Fejlene kan altså være af enhver art, være indtrådt i enhver fase af tale-fabrika- tionen, lige fra den søgende tankespire til den sidste afpudsning, prikken over i'et.

Sandheds-fejl

Det er os derimod uvedkommende, om sætningerne er fejlfulde mht. deres sand- hedsværdi. Vi skal ikke tage stilling til, om månen er lavet af grøn ost, blot konsta- tere, at denne sætning er helt i orden sprogligt (og forøvrigt kan ingen modbe- vise den i streng forstand), men pas på, *ost er i virkeligheden lavet af månesten* er ikke sprogligt all-right, for i hvert fald i m i n ordbog er ost simpelthen pr. definition et mælkeprodukt, og det bliver det ved med

at være, hvad narrestreger fabrikkerne end finder på, ligesom kalvesteg er et kalveprodukt, uanset om der syntetisk kan fremstilles noget herfra uskelneligt.

Moralske fejl

Det er også lige meget, om den talende selv tror på det, han siger, eller det, han har til hensigt at sige. Den, der siger

Din nye hat er forunderlig

men egentlig ville sige *v i d underlig*, men egentlig i sit stille sind mente: 'rædsom', begår 1 sproglig fejl og 1 moralsk fejl. At lyve er at mene noget, der er i modstrid med det indhold, man forsøger at udtrykke. (Eller er det? Skal en løgn alligevel ikke, når alt kommer til alt være en faktisk usandhed? Moralsk er det selvfølgelig underordnet – Vorherre ser på viljen – men alligevel. Jeg tror, at dagligsproget er for vagt til at kunne give svaret, årtusinders slappe, eller snarere ophidsede, brug af *lyve* og *løgn* har plumret vandene).

Fejl for hvem?

Enkelte læsere vil stadig være desorienterede. Hvordan kan der overhovedet være fejl i voksne vaskeægte danskeres danske sætninger? Den færdige sprogbrug fejler ikke, som gamle Madvig sagde. Man vil nok medgive, at fortealelser er fejl, og vel også at fortealelser kan være ukritiserede, dvs. den talende *v i l l e* egentlig rette sin egen sætning, hvis han i ro og mag fik den forelagt, han opdagede bare ikke fejlen i farten. Men det er jo højst tvivlsomt, om der i ovennævnte konkurrence-sætninger i alle tilfælde er tale om fortealelser („for-skrivninger“). Hvad da? Ja, det er en længere historie, som vi forhåbentlig kan vende tilbage til ved fejlanalyserne. Her er det imidlertid nødvendigt at fastslå, at en fejl,

der ikke er nogen fejl i afsenderens sprog, jo kan være det i modtagerens sprog. Vi taler nemlig ikke helt samme sprog, og der ville ikke være noget sprogrigtighedsproblem for nogen, hvis vi alle talte fuldstændig samme sprog. Men sproget er alt for vidtløftig en indretning til, at der kan være så meget som 2 læsere af dette tidsskrift med eksakt samme sprog. Hvad der er i skønneste harmoni med den enes sprog, fx *e n bistade, to nitter og knapt tre ton*, er maltraktering af den andens, der fx kræver *e t bistade, to nittere og knap tre tons*.

De 5 fejl skal altså være fejl i forhold til modtagerens sprog, men da jeg jo ikke er tankelæser med evne til at skue ind i andres sprog-center, og da jeg ikke som ansvarlig arrangør kan præmiere blotte ukontrollable læserudsagn, ja så skal det altså være fejl i forhold til *m i t* sprog. Det lyder som lidt af et egotrip, men sprogrigtighedsproblemet er nu engang centreret om *ego*'et; grundoplevelsen er til syvende og sidst: Dette strider imod *m i t* sprog. Og hvad vi taber i almengyldighed, vinder vi i skarphed. Vi behøver ikke at anspænde vor tolerance til bristepunktet, vi skal ikke tage stilling til, om *m a n* efterhånden ikke er nødt til at acceptere *i sommers*, om *m a n* ikke bør se igennem fingre med *fordi at*, eller om det forfærdelige *plast* ikke som fremtidens form ligeså godt først som sidst bør knæsættes, eller lignende meningsløsheder. Tabet i almengyldighed er heller ikke så stort, for vel er mit sprog, som enhver andens, unikt, men der er dog næppe noget enkelt punkt, jeg har for mig selv, og jeg garanterer, at alle fejlene i konkurrence-sætningerne også er fejl i talrige læsers sprog, flere af dem, måske alle, også i afsenderens sprog.

Giv agt

ALLE RET!

Lars Brink
f. 1945
ordbogsredaktør

Hals-, Næse- og Øreklinik
Ljubljana, Zaloske c. 2
Bestyrelse: Prof. Dr. sc., Dr. Med. Univ. Vinko Kambic.

Den terapeutiske værdi af PROPOLIS KARAMELLER ved helbredelse af betændelsessygdomme i svælg og mundhule.

Propolis er en harpikssubstans, der indsamles af bierne på birke-, poppel- og andre træer. I biernes spytkirtler begynder en molekylspaltningsproces og frigørelse af aktive substanser. Den kemiske Propolis-analyse er endnu ikke afsluttet. Det er konstateret, at Propolis indeholder omtrent 60 forskellige substanser, af hvilke galangin, chrysin og tectochrysin såvel som andre flavoner og flavonoider har en overvejende betydning. Cizmarik og Matel har (i 1970) isoleret kanel- og kaffesyre af propolis. De to substanser har en stærk virkning på mange gram-positive og gram-negative bakterier.

Det schweiziske medicinalfirma Sanguisan, Zürich, har muligjort en undersøgelse af den terapeutiske virkning af Propolis Karameller hos vore patienter.

For vore ambulatorisk behandlede og helbredte patienters vedkommende (36) med slimhindebetændelse i mund og svælg, især hos de akutte betændelser i svælgslimhinden (pharyngitis acuta) kunne vi konstatere meget fine resultater. Allerede 6-10 timer efter påbegyndelsen af behandlingen med Propolis Karameller var alle vore patienter feberfrie, havde ikke smerter ved synkning, og almenbefindendet var meget tilfredsstillende. Alle lod de med 2 timers mellemrum en Propolis Karamel smelte i munden. Dette blev gentaget, indtil legemstemperaturen havde normaliseret sig,

og synkningen var smertefri. Til trods for vore patienters gode befindende anbefalede vi dem fremdeles hver fjerde eller femte time at tygge en Propolis Karamel.

Man bør endnu en eller to dage efter lægebehandlingen tage Propolis Karameller hver fjerde time.

I alle akutte tilfælde (15), særlig for børnenes vedkommende (8) kunne vi allerede efter få timer konstatere en bedring. Hos patienterne med kronisk svælg- og tandkødsbetændelse (9) kunne allerede den næste dag næsten ikke bemærkes betændelseskomponenter.

Også patienter (4) med dårlig ånde (Foetor ex ore) har vi givet Propolis Karameller. Den terapeutiske virknings succes for Propolis Karameller var forbavsende god. Allerede efter få dages forløb mærkede man ikke mere den dårlige ånde, og patienterne var meget tilfredse.

Vi har heller ikke konstateret nogen overfølsomhed mod Propolis Karameller, hvilket desværre ikke så sjældent er tilfældet med antibiotica.

Vi har anbefalet alle patienter med slimhindebetændelser i fordøjelses- og åndedrætsorganerne, to til tre gange dagligt at tygge en Propolis Karamel for at bevare sundheden og velbefindendet.

Dr. Med. Univ. Maximilian Kern
Medicinske Fakultet
HNO-Klinik
Zaloske ct. 2
61000 Ljubljana.

Fra en argumentationsanalytikers arbejdsmark

Respekten for forfattere er ikke hvad den har været. Man kan risikere at folk ringer og spørger hvad man mener med noget man har skrevet. Således skete det forleden aften at der ringede en mand som uden dikkedarer spurgte:

– Er De for eller imod en argumentationsteori?

– Så afgjort for, svarede jeg.

– Hvorfor kalder De så Deres bog „Mod en argumentationsteori“?, sagde han og prustede på en måde som jeg opfattede som triumferende ind i røret.

Mens jeg prøvede at finde en forklaring som både var nogenlunde rigtig og som ikke virkede alt for fornærmende, fortsatte han:

– Men dette er ikke det værste.

Med en spotsk stemmeføring citerede han fra bogen (s. 61):

– „Propositionen i ytremer som ikke er påstande, vil udgøre en delmængde af præsuppositionerne til de præsuppositioner qua handlemtype, som disse ytremer har. En forudsætning for modtageraccept af disse præsuppositioner qua handlemtype, er modtageraccept af ytrerets proposition, som altså således bliver præsuppositioner til præsuppositioner“.

– Nuvel, sagde jeg. – Det er måske ikke lige det sted man bør begynde.

– Begynde, ha; jeg slutter her.

– Hvad slutter De?

– Ingenting, jeg forstår ingenting.

– Ingen kan med rimelighed forlange at

forstå alting, sagde jeg, og tilføjede – for at fremme solidariteten mellem os:

– Det gør selv ikke jeg.

– Hold bøtte, sagde han bare.

– Det sted De citerede er faktisk slet ikke videre væsentligt. Spring op og fald ned på det.

– Det er lige netop det jeg drømmer jeg gør hver nat – og bliver spiddet på alle de spidse t'er, d'er og l'er.

– Altså, lad os holde fast ved at det det drejer sig om er argumentation.

– Gode Gud, giv mig min sunde fornuft tilbage.

– Klap i, og hør efter.

Dette var et vendepunkt i samtalen. Enten måtte han acceptere at jeg tog initiativet, eller også smækkede han røret på, evt. med nogle forbandelser, og så slap jeg for at forklare noget som helst.

Men han blev hængende, så jeg måtte fortsætte:

– Argumentation er et ganske dagligdags fænomen. Vi argumenterer og udsættes for argumentation dagligt, i omgangen med andre mennesker, i fjernsynet, radioen, aviser, plakater osv. Det kan være politisk argumentation, reklameargumentation, religiøs-moralsk argumentation osv.

– Osv. hvad?

– Det er fuldstændigt ligemeget. Det er jo bare eksempler, ikke. Juridisk, fx. Det man er ude på når man skal lave en teori om argumentation er at få et overblik over og en samling på alle disse forskellige

argumentationsformer. Det endelige mål er at blive i stand til, ud fra kendskab til en situation, at forudsige den argumentation som fremkommer i situationen.

Men lad os prøve at se på et eksempel, for at se hvilke argumentatoriske kendsgerninger som en sådan teori bl.a. skal kunne forklare.

(Her var der en pause i vores tovejskommunikation på to døgn, i hvilket tidsrum jeg pr. postvæsen envejskommunikerede en kopi af teksten side 26 til ham, hvorefter jeg fortsatte:)

- De bedes snarest refundere mig forsendelses- og kopieringsomkostninger, i alt kr. 7,50, enten i crosset check eller i ubrugte, danske frimærker med original lim bagpå.

- Hvor frækt!

- Det er på tide at humaniora taler et sprog som omverdenen forstår.

- Ytrempropositionspræsuppositions-snak.

- Materialet lå fremme på en disk i en stabel hos materialisten i Allerød, hvorfra det blev taget af mig, vistnok engang i 1975. Der er altså tale om en tekst som er beregnet for almindelige mennesker, som evt. i forvejen har en vis interesse i produktet. Jeg går ud fra at vi er enige om at teksten argumenterer for noget, at den bevidst søger at påvirke os til at mene og/eller at gøre noget. Hvad?

- At købe karamellerne, selvfølgelig.

- Ja, det må være det overordnede formål med overhovedet at markedsføre produktet gennem annoncer, udstillingsmaterialer til de detailhandlende, emballering, PR-virksomhed over for pressen. Den samlede salgsargumentation går ud på at varen er uundværlig for en almindelig forbruger. Produktet er ikke (udelukkende!) beregnet for specialisternes praksis, men for alle der bare fredsommeligt håber på at undgå den næste forkølelse og halsonde

(det danske vejr er jo som bekendt et Gajol-vejr).

En meget sandsynlig modtagerindven-
ding mod denne påstand, vil være: „Jamen
er det her ikke bare en smart måde at sælge
slikkarameller på?“ Det er her vores ana-
lysemateriale kommer ind. Det skal give et
indtryk af at produktet i virkeligheden er
et velafprøvet lægemiddel.

Nu vil jeg indføre et fagord. I stedet for
hele tiden at skulle sige 'det der argumen-
teres for accept af' vil jeg i det følgende
sige 'thesis'.

- Rædselsfuldt! Det lyder som en for-
bistring af 'tyfus' og 'penis'.

- Sådanne hensyn kan en forsker ikke
tage. Vi søger sandheden uden skånsel,
uanset om den er skøn eller hæsleg.

Den mest overordnede thesis 1 er altså:
Propolis Karameller er et velafprøvet læge-
middel.

Denne thesis underbygges ved at lade en
(tilsyneladende) videnskabelig instans
udforme denne positive erklæring om
behandlingsresultater. Der er tale om det
man kalder *ekspertargumentation*. Men da
blot navnet på ekspertinstansen i dette til-
fælde ikke kan besidde tilstrækkelig argu-
mentationsstyrke (hvem herhjemme ken-
der dette obskure institut og de anførte
medicinere?), så er det nødvendigt at op-
bygge afsenderen som ekspert og autoritet
i teksten. Kun i samme grad som det lyk-
kes, vil thesis 1 gå hjem. Vi får altså en
underordnet thesis 2: Afsenderen er
ekspert/autoritet.

Teksten opviser et sådant frodigt mylder
af argumenter herfor, at jeg her blot vil
illustrere de vigtigste *typer*, ikke nødven-
digvis enhver forekomst.

- Det er meget venligt af Dem.

- Der findes en række *videnskabeligt
klingende titler og institutionsbetegnelser*:
Hals-, Næse- og Ørelinik (linje 1), Prof.
Dr.sc., Dr.Med.Univ. (linje 3), Dr.Med.

Univ. (50), Medicinske Fakultet (51) og HNO-Klinik (52).

Videnskabeligt klingende udtryk: propolis (adskillige steder), terapeutiske (4) og (17), harpikssubstans (6), molekylespaltningssproces (7-8), aktive substanser (8),

Omfangsrige led og helheder:

linje	art
4-5	genstandsled
10-12	bisætningsformet grundled
17-18	genstandshelhed/genstands- led
19-21	biordled
22-23	biordled

Formelle, omstændelige udtryk:

linje	udtryk	mindre formelt synonym
5	betændelsessygdomme i svælg og mundhule	forkølelse og halsbetændelse
6	en harpikssubstans	harpiks
7-8	molekylespaltningssproces og frigørelse af aktive substanser	nedbrydning
8-9	Den kemiske Propolis- analyse er endnu ikke af- sluttet	Man ved ikke hvad Propolis helt nøjag- tigt består af
9-10	Det er konstateret	Man ved
21	akutte betændelser i svælg- slimhinden (pharyngitis acuta)	halsbetændelse
23	påbegyndelsen af behandlingen med	de havde fået deres første
27	legemstemperaturen havde normaliseret sig	de ingen feber havde
28	synkningen var smertefri	det ikke mere gjorde ondt når de sank

galangin, chrysin, tectochrysin, flavoner, flavonoider (11-12) m.fl.

Lægelatinagtige udtryk: pharyngitis acuta (21), Foetor ex ore (38).

Hertil kommer at teksten har en stil som bl.a. er karakteriseret ved:

Afledninger og sammensætninger, hvori indgår udsagnsord:

linje	eksempel
7-8	molekylespaltningssproces
8	frigørelse
23	påbegyndelsen
25	almenbefindendet
29	befindende

En sådan stil minder meget om den man finder hos centraladministrationen og andre offentlige og halvoffentlige instanser. Den er altså associeret med myndighed af én eller anden art, og er derfor her med til at give et indtryk af at afsenderen besidder urokkelig autoritet.

– Har jeg forstået det rigtigt, når jeg siger at det er nogle af de samme argumentationsmekanismer som findes i stykket i Deres bog som jeg citerede første gang vi talte sammen: „Propositionen i ytremer som ikke er påstande ...“, og flere andre steder?

– Jah, svarede jeg, men kun fordi jeg skønnede at han havde brug for denne bekræftelse for også at lytte opmærksomt i det følgende. Jeg fortsatte:

– Som et sidste argument for afsenderens ekspertise kan nævnes oplysningen linje 16–18. Afsenderen opbygger sin ekspertstatus og hele eksperimentets lødighed, ved at oplyse at et medicinalfirma som må formodes at være nogenlunde velkendt og accepteret (– og schweizisk, i modsætning til afsenderens trods alt mindre tillidvækkende adresse), har muliggjort undersøgelsen; det vil antageligt sige at det er dem der har købt sækken med karamellerne. Hvorfor *de* har gjort det, fortæller sig i den dunkle karamelmasse.

Det jeg indtil nu har fortalt om har drejet sig om det man kalder *implicit argumentation*, dvs. argumentation for en thesis som ikke er direkte sprogligt udtrykt i teksten; det gælder både thesis 1 og 2. Men der findes også *explicit argumentation* i teksten, dvs. argumentation hvor thesis er direkte formuleret i teksten.

Den eksplicitte thesis findes i linje 46–49.

Som argumenter for denne opregnes nogle positive resultater af et forsøg med præparatet. Den mest rimelige tolkning af teksten, er at linje 33–45 er en specificering

af nogle af de eksperimenter som sammenfattes i linje 19–32. Det betyder at der egentlig kun i teksten findes ét (omfangsrigt) argument for thesis (linje 19–32). Dernæst kommer specificeringen, som kan opfattes som en række argumenter for dette argument (sammenfatningen):

Argument/thesis: linje 19–32;

argument 1: linje 33–34,

argument 2: linje 34–37: Hos patienter

...

argument 3: linje 38–42,

argument 4: linje 43–45.

Efter at have afdækket i store træk, såvel den overordnede, implicitte, som den eksplicitte, underordnede argumentation, må det bemærkes hvorledes de to former samvirker: der er såkaldt *interferens* mellem dem.

Interferensen består simpelt hen deri at jo stærkere afsenderens ekspertise etableres gennem den implicitte argumentation, jo stærkere bliver den eksplicitte argumentation som fremføres – og dermed den eksplicitte thesis. Og på den anden side: Når den eksplicitte argumentation opfattes som meget stærk, virker dette tilbage på afsenderen, som et bidrag til den implicitte argumentation for afsenderens ekspertise/autoritet.

Når man så har afdækket argumentationen, kan man fortsætte med at kritisere, enten argumentationsteknikken, eller de værdier og den virkelighedsopfattelse som argumentationen bygger på og viderebefordrer.

Ved denne tekst er der visse iøjnefaldende ubehjælpsomheder som virker som argumenter *imod* afsenderens ekspertise/autoritet, og som sandsynligvis skyldes en dårlig oversætter.

I linje 21 skulle „hos de akutte betændelser“ klart nok have været „hos patienter med akutte betændelser“. I det hele taget er

- lade smelte
på tungen -

- tygge -

- tage -

linje 19–20 yderst ubehjælpsomt konstrueret.

Er der monstro nogen dybere mening med at veksle mellem udtrykkene

„lade en karamel smelte i munden
(25–26)

tygge en karamel (30)

tage en karamel (31–32)

tygge en karamel“ (48)?

I linje 39–40 er sætningen „Den ... god.“ forvrøvlet. Det er naturligvis ikke succes'en der er „forbavsende god“; det er „den terapeutiske virkning“.

Burde man ikke have fundet en lidt mere medicinsk klingende betegnelse i stedet for det lidt slikbodrugende „Propolis Karameller“? Man kunne fx have brugt en passende latinsk betegnelse for 'karamel'.

Endelig er videnskabeligheden i eksperimentet jo ikke imponerende. Antallet af patienter er fx yderst ringe, og der arbejdes ikke med kontrolgrupper som skulle sikre at det netop var propoliskomponenten i eksperimentet som havde nogen som helst effekt.

Det var det. Jeg var færdig. Jeg skal ikke lægge skjul på at jeg nød hans tavshed. Det var den samme anerkendende målløshed som jeg kender fra mine universitetshold, når alt er forklaret, alle tråde redt ud og ingen har yderligere spørgsmål.

Efterhånden trak tavsheden imidlertid lidt rigeligt ud.

– Hallo, sagde jeg.

Intet svar.

– Hallo, hallo, bønfuldt jeg.

– HALLO, lød det pludselig forpustet. –

Jeg var lige ude i badeværelset. Det her har kostet mig en guldkrone.

– Nej, nej, bare 7 en halv.

– Det var også Deres idé med de åndssvage karameller. Men det har til gengæld hjulpet på min foetor ex ore. Jeg er i hvert fald ikke længere i tvivl om nytten af humanistisk forskning.

– Nej, udåndede jeg stille. – Nyttens veje er ofte uransalige.

Klaus Kjøller

f. 1944

lektor i dansk sprog
Københavns Universitet

Aage lo da baronesse Nora bad Ole gâ
(se side 2!).